

Özden DUMANLI | Duygu KARADENİZ | İ.Hamit HANCI

ADLİ HİPNOZ

Özet

Polis soruşturmasında tanık veya mağdur ifadeleri, soruşturmayı yönlendirme, bazen de soruşturmanın seyrini değiştirmesi açısından önemlidir ve kovuşturma aşamasında da alınan bu beyanlar delil niteliği taşır. Suçun aydınlatılması, mağduriyetin giderilmesi, kamu düzeninin sağlanması için hem soruşturma hem de kovuşturma aşamalarında görgü tanığının verdiği ifade soruşturmaya hız kazandırır. Suç niteliği taşıyan bir olaya tanıklık eden ya da oluşan bu suçtan zarar gören kişiden, ifade verirken kolluk kuvvetlerine olabildiğince her ayrıntıyı anlatması beklenir. Ancak bu kişiler, bazen olayın etkisiyle yaşadıkları travmatik durumdan dolayı bazen de olay sırasındaki kargaşadan dolayı ayrıntılara dikkat edemedikleri için kolluk kuvvetlerine suçun ve suçlunun ortaya çıkması için yardımcı olabilecek bilgiler veremezler. Burada üzerinde durulmayan daha önemli bir ayrıntı vardır ki insan, gördüğü, algıladığı, hissettiği, sezgilediği her şeyi kritize etmeksizin depolayan ve zihnin %90'lık bilgi kapasitesini oluşturan bir bilinçdışına sahiptir. Nitekim tanık veya mağdurun, aslında görmediğini zannettiği her şeyi bilinçdışı çoktan kaydetmiştir. Bilinçdışındaki bu önemli ayrıntılara hipnoz tekniğiyle ulaşılabilir ve bazen asla çözülemeyeceği düşünülen olaylar bile aydınlatılabilir. Makalede başta Amerika olmak üzere bugün yasal olarak uygulanan ve diğer ülkelerde de uygulanması tartışılan hipnozla ifade alma yönteminin yani adli hipnozun ne olduğu ve uygulanmasıyla elde edilen başarılı adli vakalar anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Hipnoz, Adli Hipnoz, Polis Soruşturması, Bilinçdışı.

Abstract

Eyewitness and victim testimonies are crucial to guide the police investigation. These testimonies have the potential to change the progression of the trial and these can be evaluated as evidence. To clarify the crime, relief the victim and protect public safety; eyewitness testimony accelerates the processes in both investigation and prosecution. Any person who witnesses a crime or experiences the results as a victim is supposed to state the case in detail. However, sometimes, victims or eyewitnesses have difficulty with remembering some details about crime cases due to the traumatic nature of the crime. Missing any important moment related with the crime can change the scope of the case. In most cases, because of amnesia, or other factors reducing the focus of witness, law enforcement forces experience difficulties. Further, victims or eyewitnesses may be unaware of details about crime scene. Important point is that human perception mechanism and mind store everything that is detected, seen and felt, without any criticism. Ninety percent of information that any human has, is stored in subconscious part of the mind. For that reason, even though victims or eyewitnesses suppose that they did not see, feel or perceive anything about crime scene; their subconscious minds to read the records of everything. Subconscious material can be reached by the hypnosis technique, and resulting valuable information can be used to enlighten the crime case. In this article, hypnosis technique and applications of forensic hypnosis in some countries, including United States, under the legal way are discussed.

Keywords: Hypnosis, Forensic Hypnosis, Police Investigation, Subconscious.

GİRİŞ

Türk Dil Kurumu sözlüğünde hipnoz kelimesi sözle, bakışla, telkinle sağlanan bir tür uyku durumu olarak tanımlanır. Kelimenin psikoloji bilimindeki tanımı ise telkine yatkınlık gösteren bir tür yapay uyku veya uyku-uyanıklık arası haldir.

Hipnoz eski zamanlardan günümüze kadarki zaman diliminde insanlar tarafından merak edilen, üzerinde çeşitli araştırmalar yürütülen bir bilinç durumudur. Bazı kaynaklarda kişinin telkinleri algılayıp bu telkinlere cevap vermeye hazır olduğu trans durumuna geçiş olarak kabul edilir [1]. Hipnoz durumunda bilinç değişikliğinden söz edilebilir. Bilinç değişikliği günlük yaşamımızda; uykunun evrelerine geçişten başlayıp uyku sürecinde geçirilen zamanı da kapsayan bir süreçtir. 24 saatlik bir döngüde her an bilinç değişikliği yaşamamız söz konusudur. REM (Rapid Eye Movement) uykusuna (uykunun rüya görülen kısmı) geçerken, hayal kurarken, yaptığımız bir işe yoğunlaşırken ve stres durumlarında bilinçte bazı değişiklikler yaşanmaktadır. Bunun yanında, psikoaktif maddelerin (bilinçlilikte ve davranışta geçici değişikliklere neden olan kimyasal maddeler) kullanılmasıyla da bilinç durumunda farklılaşmalar olabilir. Hipnozun bir diğer tanımı da şu şekilde yapılmıştır: çevresel uyaranları algılama azaldığı zaman dikkatin bir noktada odaklandığı bilinç durumudur [2]. Hipnozun kaynaklarda geçen bir başka dikkat çeken özelliği de; hipnozu uygulayanın hipnotik yolla beyinin duyuşal mekanizmasına ve öğrenilmiş kayıtlarına ulaşmayı başarmasıdır. İşin ilginç olan kısmı ise, beyin dalgalarını değiştirmeden ve bozmadan bunu başarır. Travma ve amnezi (hafıza kaybı) yaşayan kişileri çocukluk dönemine geriletir. Psikiyatristler hipnoz yöntemini psikolojik rahatsızlıkların sebeplerini anlamak ve tedavi etmek amacıyla kullanırlar [3].

Hipnoz altındaki kimse (süje) kendisini hipnoz eden kişi dışında herkesin etkisine kapalıdır. Transtaki kişiye hipnoz sonrasında yerine getirmesi için direktifler verilmesine post hipnotik telkin adı verilir. Telkin, aslında sadece bir önermedir. Bu önerme, rasyonalize edilerek süjeye sunulur. Yani hipnozun olumlu bir sonuca ulaşmasında telkin, esaslı bir rol oynar. Burada telkinin insan hayatındaki önemini vurgulayan Fransız psikolog Emile Coue'yu hatırlamakta fayda vardır. Coue, hayatı

boyunca kendi kendine telkinin başarısını savunmuştur [4]. İnsanın sürekli olarak aynı şeyleri tekrar ederek, hayatında birçok şeyi değiştirebileceğine inanır. Daha iyi ifade etmek için Romalı devlet adamı Cato'yu anımsatır. Efsanevi inatçılığı ve bildiğinden şaşmaz kişiliği ile hatırlanan Cato, her gün Roma Senatosu'nda yaptığı konuşmasını "Kartaca, mutlaka yok edilmelidir!" sözleriyle bitirmeyi adet edinmiştir. Nitekim Kartaca, Romalılar tarafından yıkılır. Emile Coue, tüm telkinlerin, kendi kendine telkin olduğu savını geliştirmiştir. Ona göre zihinde yer edenlerle irade arasında bir çatışma vardır ve zihin, her zaman iradeye galip gelir. Zihindeki imgelere ulaşp bunları harekete geçirmek ise kendi kendine telkinle gerçekleşir. Biz, buna göre zihnimize önermelerle, yönlendirmelerle söz geçirebiliriz [4]. Emile Coue'yu destekler nitelikte bir başka çalışma da Lousanne Ti Dr. Bonjour tarafından gerçekleştirilmiştir. Dr. Bonjour, araştırmalarında telkinle vücuttaki benlerin yok edilebildiğini kanıtlamıştır [4].

Zihnimizde yer etmiş imgelerle irademiz arasındaki bu çatışmayı bilinçdışı ve irade arasındaki çatışmaya benzetebiliriz. İnsan, iradeyi dışını sıkıp sabretme durumu olarak görse de aslında bilinçdışının önündeki en büyük engeldir. Beynimiz, uykuda ya da uyanıkken bize fark ettirmeden yapacağımız tüm şeylerin %90'ını yerine getirir. Bu mucizevi bir olgudur. Örneğin "Ndeen bu yzayı oukmak zruondyaim?" soru cümlesini çoğu insan doğru şekilde okuyabilir. Çünkü beynimiz, otomatik olarak kelimeleri kodlayabilir. Bilincimiz, korteksle sınırlıdır. Beynimizi çevreleyen milimetre inceliğinde ve kıvrımlarla dolu bir katmandır. Beyin sapı, nefes almak ve kalp ritmi gibi yaşamsal fonksiyonları düzenlerken beyincik, yürümek ve tutmak gibi hareket kabiliyetimizi yerine getirir. Limbik sistem ise bizi bizden daha iyi tanır çünkü hissettiklerimize karar verir. Neyin bizimle yani bilincimizle paylaşılması gerektiğine ise bilinçdışı bir filtre olan Talamus karar verir [5]. İradeyi devre dışı bırakmanın yolu, bilinçdışı stratejiler geliştirmektir, bu da farklı şeylerle ilgilenecek ve dikkatimizi başka şeyler üzerine yoğunlaştırarak olur. Bilinçdışımız, saniye içerisinde bilinçli olarak düşündüğümüz her şeyden çok daha karmaşık ve fazla miktarda veriyi hapseder. Bilinçdışımızda yer etmiş bilgileri, bilinç düzeyine getirmek için hipnoz gibi yöntemlerden yararlanır. Kısacası bu yöntemle bilinçdışımızdaki bilgilerin farkına varmamız sağlanır. Bu, bilincin açık olduğu bir

durumda uyku hali olmaksızın istekle elde edilen bir konsantrasyon durumunda gerçekleşir. Hipnoz her derinliğinde kişinin bilinci açıktır.

Öte yandan tartışılan bir diğer konu da her insanın hipnoz olup olamayacağı meselesidir. Hipnoza yatkınlık durumu kişiye göre değişiklik gösterir. Bazı insanlar diğer insanlara göre daha kolay transa geçebilmektedir ve hipnotik süreçlere adapte olmak onlar için hiç de zor değildir. Hipnoza yatkınlık çalışmalarına göre; okuduğu kitaba kolayca yoğunlaşan, izlediği filme kendini kaptıran insanlar hipnoza daha yatkındırlar [1]. Hipnotik yatkınlıkla ilgili yapılan bir çalışmada iki faktör karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birisi kısmen öğrenilmişken diğer faktör kalıtsal olarak görülmektedir. Buna göre zengin hayal gücüne sahip kişiler hipnotik yatkınlığa daha uygundur bununla beraber otoriter aile yapısında yetişmiş kişilerde de hipnotik yakınlık görülmüştür. Bu durumda kişi, hipnoz uygulayanın telkinlerine daha kolay uyum sağlamıştır, hipnozcinun telkinlerine karşı daha itaatkar davranmışlardır [1].

Hipnoz uygulayanın vermiş olduğu telkinlerin etkisini görmek bir kişide işe yararken, başka bir kişi bu etkilere cevap vermeyebilir. Hipnoz esnasında kollarını hareket ettiremeyecekleri ya da ağırlarının ortadan kalktığı telkin edilen bazı kişiler gerçekten de paralizi (kasları kullanamama, vücudun uyuşması) ya da anestezi (geçici bilinç kaybı, duyu fonksiyonlarını bozulması) durumu yaşarlar [1]. Bazen de duyular o kadar bozulur ki, hipnozu uygulayan hipnoz durumundaki kişiye dinletilen müziği duymamasını telkin ederse, kişi geçici olarak sağır olabilir [1].

Hipnotik telkinle bilinçte değişimler görülür, duyularda dramatik şekilde farklılaşmalar hissedilir. Hipnoz yöntemiyle bilinçdışındaki bilgilerin geri çağrılmasıyla ilgili olarak, Hipnoz uygulanan 40 yaşındaki bir deneğe onun 6 yaşında olduğu söylendiğinde, denek 6 yaşında yaşadıklarını tekrar yaşıyormuş hissine kapılmıştır[1].

Hipnoz yöntemiyle hatırlama kolaylaştırılıp hafıza güçlendirildiği gibi aynı yöntemle unutturmak da mümkündür. Hipnoz uygulayan deneğe 'Hipnoz altında olanların hiçbirini ben söyleyene kadar hatırlayamayacaksınız' telkininde bulunulursa, bu telkinden sonra hipnoz durumundan çıkılmasına rağmen hafıza kayıpları yaşanabilir. Zihinsel süreçler ne kadar karmaşık hale gelirse hipnotik telkinlerin gerçekleşmesi o

kadar zorlaşır. Hipnoz altındaki kişi telkine ne kadar yatkın olursa olsun bu durum değişmez. Hipnozun analjezik etkisi de mevcuttur. Atkinson Hilgard ve diğerlerinin 1985'te yurüttuğu çalışmada, hipnozun ağrıyı azaltıcı etkisi uzerinde durulmuştur. Çalışmaya göre, kendilerini geçici olarak bedenlerinin dışında yaşadıklarını imgeleyebilen hastalar, acı verici deneyimlerinin uştesinden gelebilmişlerdir [1].

HİPNOZUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Hipnozun fiziksel veya ruhsal hastalıkların tedavisinde kullanılması antik Yunan'a kadar dayanmaktadır. MÖ.500 yılında Mısır'da Serapis-Isis Tapınaklarında, diğer ismiyle uyku tapınaklarında hastalar, rahipler tarafından manyetik bir uykuya terhin edilmişlerdir. Bu şekilde Tanrıça Isis, hastaya görünür ve onlara hastalıklarıyla ilgili bilgi verdikten sonra nasıl iyileşebileceklerine dair telkinlerde bulunurdu [6].

Antik dönemde Apollon'un oğlu, sağlık ve tıp Tanrısı olarak bilinen Asklepios'un tapınakları ilkçağın hastaneleri olarak bilinmektedir. Asklepios, elleri ile hastalarında bir çeşit uykuya benzer hal meydana getirerek tedaviler uygulamıştır[7].

"Karanlık" Ortaçağ'da engizisyon mahkemeleri tarafından her başarılı ve mutluluk getiren sanat bir şeytan eseri olarak değerlendirilmiştir. Bu devirde Hipnoz temalı olup o döneme kadar ulaşan materyallerin engizisyon kararıyla yakılmış olma ihtimali söz konusudur. Bu nedenle hipnozla ilgili elde çok az materyal vardır. Ancak dönemin sonuna doğru İsviçreli Doktor Paracelsus (Phillipus Theophrastus Bombastus) pozitif telkinin iyileştirici bir etkisi olduğundan bahsetmiştir. Kendi döneminde bu iddiasıyla öne çıkmıştır. Özellikle rahipler tarafından kullanılan kristal bir taşı sabitleyerek kişinin derin bir transa sokulabileceğini ve iyileşme telkiniyle iyileşmenin gerçekleştirebileceğini iddia etmiştir. Ayrıca hipnoz tedavisinin özellikle sinir hastalıklarında (histeri) kullanılması gerektiğini de söyleyen ilk kişi olmuştur [6].

18. yüzyıla gelindiğinde Bayern Prensi Max Joseph tarafından "Egzorsizm (cinleri duayla koğuculuk) ile ilgili araştırma yapmak üzere bir komisyon oluşturulur. Bu komisyonun üyeleri arasında "hayvansal manyetizma" ile üne kavuşan Franz Anton Mesmer de vardır. Esasen Mesmer'in "Yıldızların İnsan Vücudu Üzerindeki Etkileri" adlı tezinin tarihi olan 1765 senesi bilimsel hipnozun başlangıcı olarak kabul edilir. Mesmer, hipnozun hipnotistten hastaya doğru akan bir magnetizm şekli olduğuna inanmıştır. Bu magnetizma akışının yöneltmesiyle hastalıkların tedavi edilebileceğini iddia eder. Mesmer, başka hekimlerin tedavi edemediği birkaç hastasını mıknatısla tedavi ederek üne kavuşur. Kralın özel sekreterinin kızı, Maria Theresa Paradis, gözleri görmeyen genç bir kadındır. Mesmer'in bu genç kadını

iyileştirmesi ülkede büyük dikkat çeker. Bu genç kadının körlüğü aslında dissosiyatif bozukluk (travmaya bağlı olarak bireyde bilinç-bellek ve kimlik sorunlarının ortaya çıkması) olarak adlandırılan histerik bir körlüktür. Bu olay, Mesmer'in meslektaşları tarafından kıskanıldığı için "Şarlatan" olarak değerlendirilmesine sebep olur. Durumdan rahatsızlık duyan Mesmer, 1778 yılında Viyana'yı terk ederek Paris'e taşınır ve çalışmalarına burada devam eder. Paris'te bir muayenehane açan Mesmer, "baquet" adında bir araç geliştirir ve bu araçla hastalarını hipnoz ederek iyileştirmeye başlar. Bugünkü anlayışa göre Mesmer'in sözlerindeki telkin gücü ve bilhassa histerik hastalarının hipnoza eğilimleri Mesmer'in iyileştirme mucizesine olan inancın büyümesinde önemli rol oynamıştır. 1780 Mart ayında bu kez Fransa Kralı Ludwig XVI, Mesmer'in tedavi yöntemini araştırmak için bir komisyon oluşturur. Ancak bu komisyon, Mesmer'in manyetik fenomenlerinin birer hayal ürünü olduğuna dair iddialar içeren rapor hazırlar. Ününü kaybeden Mesmer, doğduğu şehre geri döner[6].

19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde hipnoz anlayışı, hipnozitörün dış gücünün hastanın iç gücüne doğru hareket etmesi olarak yerleşir. İskoç hekim James Braid ilk önceleri sinirsel bir uyku olarak tanımladığı bu etkiye Yunan Mitolojisinde uyku tanrısı olarak bilinen "Hypnos" ismini verir[6]. Ne yazık ki bu durum, sonraki dönemlerde hipnozun bir uyku hali olduğu anlayışının yerleşmesine sebebiyet verir. Mitolojide kanatlı bir genç şeklinde tasvir edilen Hypnos, karanlık kanatları ile kişilerin üzerine uyku verici bir madde serpmek suretiyle onlara uyku vermektedir. Dr. Braid tarafından yapılan ve hata olarak değerlendirilen bu durum, bugün psikologlar ve hipnoz uzmanları tarafından eleştirilen bir konudur. Zira hipnoz, sanıldığı gibi bir uyku hali değildir. Yani hipnoz esnasında hipnotize edilen kişi (süje) uyanıktır; bilinci açıktır, yalnızca bilinçdışına odaklanmıştır.

Bilinçaltını bilimsel olarak araştıran ve Psikoanalitik Kuram'ın kurucusu olarak bilinen Avusturyalı Nörolog Sigmund Freud da hipnozu bir yöntem olarak kullanmak ister. Hipnoz sırasında verilen telkinlerle histerik hastalıkları tedavi edebileceğine inanır. Freud, hipnoz sayesinde psikoanalizi geliştirip, birçok psikik süreci keşfetmesine rağmen bundan vazgeçer ve serbest çağrışım yöntemine yönelir.

Freud'un peşinden giden psikoanalizciler, yıllarca hipnozu reddederler[8]. Bu nedenle Freud için, bazı kaynaklarda "Hipnozun Mezarcısı" ifadesi kullanılmıştır [6].

Bu süreçte hipnoz, yalnız sahne şovlarında kullanılmış olsa da 1892 yılında British Medical Assosiation (BMA) tarafından hipnozun modern tıpta kullanılması resmi olarak kabul edilir. 1. Dünya Savaşı'nda hipnozun tıpta kullanıldığı görülür. Bu dönemde hipnoz, savaştan hasar gören ve savaş nevrozu denilen sinirsel çöküntü yaşayan askerin tedavisinde doktorlar tarafından başarılı şekilde kullanılır. 2. Dünya Savaşı'nda da hipnoz, yardımcı bir teknik olarak tıpta kullanılmıştır[9].

II. Dünya savaşında bizatihi ortaya çıkan travmatik nevroz tedavisi kısa, kestirme ve hemen sonuç veren bir psikoterapi yöntemini zorunlu kılar[10]. Travmatik nevrozun ana karakterleri bu dönemde askerler ve çatışmaya katılanlardır. Yaşadıkları travmayla psikolojik bir kapanma yaşarlar ve içindeki durumdan kurtulup normal hayatlarına döndüklerinde bile sürekli o travma anını yeniden yaşarlar. İşte bu yıllarda hipnoz tekrar gündeme gelerek değer kazanır. Bu durum, hipnoz tekniklerinin psikiyatri bilimiyle birleşmesine vesile olur. O günlerde hipnozun en çok tercih edilen tedavi yöntemi olduğu belirtilir.

Hipnoz yöntemiyle askerlerin fiziksel tedavisinde de birçok başarı elde edildiğine dair her iki dünya savaşından da örnekler verilebilir. Örneğin; çatışmada bacağını kaybeden bir askerde oluşan yara; hayati tehlike oluşturabileceği için yaralı askere hipnoz uygulanır; hipnoz altındayken kendisine bacağına turnike uygulandığı söylenir. Kendisine arterlere ve venlere akan kanı durdurması telkin edilerek onun kanamayı durdurabilmesi sağlanır. Nitekim başarılı da olunur. Daha sonrasında ise tıbbi bir uzman tarafından gerekli tedavi uygulanarak askerin hayatta kalması imkanı oluşturulmuştur[9].

1950'li yıllara gelindiğinde ise Amerikalı psikolog, psikiyatr ve psikoterapist Milton Hyland Erickson, hipnoza farklı bir yaklaşımda bulunur. Mesmer'den sonra hiçbir hipnoterapist Erickson kadar hipnoz konusunda etkili olamamıştır. 1967 senesinde JayHaley'in Erickson'un tekniklerinden bahseden kitabını yayınlamasıyla hipnoz konusunda Mesmer'den sonra önemli bir adım atılabilmektedir. Erickson'un hipnoz tekniğine göre oluşturulan mecazlarla daha toleranslı ve daha dolaylı bir telkin

yöntemi oluşturulmuştur[6]. Bu bahsedilen dolaylı telkin ya da hipnotik dil, süjenin kişiliğinin, bundan önceki deneyimlerinin ve kendine has potansiyellerinin ortaya çıkmasını sağlamakta; doğrudan telkinden daha etkili ve daha kalıcı olmakta, bu nedenle süjenin bilinçli eleştiride bulunmasını ve sınırları iyi öğrenmesini sağlamaktadır[11]. Erickson, bu şekilde aslında hastasının üzerinde direk ve otoriter bir etki kurmaktadır. Burada matematikte de "üçüncü olanağın dışlanması kanunu" olarak bilinen bir teknik, *reductio ad absurdum* (saçma olana indirgeme) yöntemini benimsemiştir[6]. Bilinçdışı kullanmak bilinci kullanmaktan daha akıllıcadır, diyen [12] Erickson, bir düşüncenin doğruluğunu ispatlamak amacıyla aksinin yanlışlığını direk belirtmeyi tercih etmemekte; uç örneklemelerde bulunarak kulağa saçma gelmesini sağlamakta, bu şekilde çürütme yolunu tercih etmektedir. Bunu, mecazlardan oluşan bir dil yaratarak sağlamaktadır. Erickson'a özgü metaforlardan oluşan bu dil kalıpları, günümüzde "Milton model" olarak anılmaktadır[13]. Bu dil kalıpları ikna psikolojisinde de geniş yer tutar. 2. Dünya Savaşı'ndaki propagandalara kadar dayanan ve başkalarının üzerinde etkili olmak için bir takım tekniklerin gerekli görüldüğü durumlarda cümlelerin altına ustalıkla gizlenmiş algısal karşıtlık veya zıtlık kuralları hemen göze çarpmaktadır[14].

1. Düşünce Okuma (Mind Read): Örneğin; "Sağlıklı olacağına inandığını biliyorum." telkinine inanmak genellikle kolaydır ve böyle bir cümle karşıdaki kişiyi "evet" cevabına çeker. Yani transtaki kişi, bu tür bir telkine "evet" cevabını vermekten kendini alamaz[13],
2. Edimselliğin kaybolması (Lost Performative): (Uzmanlar tarafından somut açıklaması yapılmamıştır.) Örneğin; "Nefes alıp vermek ağrılı hastaya iyi gelir." dendiğinde süje nefes alıp vermeye başlar[13],
3. Sebep etkisi (Cause effect): Örneğin; "Şayet yaprakların hışırtısını dinleyebilirsen onlar, sana yavaş yavaş azalan ağrı ile ilgili birçok şey anlatacaktır." şeklinde bir telkin, süjeyi yaprakların sesini dinlemeye yönlendirecektir[13],
4. Karmaşık denklik (Complex Equivalence): "Şuanda bu grup içerisinde bulunman, duyduğun ağrı seviyesinin gittikçe azalması anlamına geliyor." telkini süjeye ağrısının azaldığını hissettirir[13],

5. Önceden varsayım (Presupposition): Hipnoterapist, süjeye "İçinde bulunduğun tutumu er ya da geç değiştireceksin." dediğinde bundan emin olmamakla birlikte sadece tahmin içerisindedir, ancak süje bu telkini çoktan bilinçdışına göndermiştir[13],
6. Değil mi? soruları (Tag Questions): (Direnci kırmak için kullanılır) Hayata karşı bakışın değişiyor, değil mi? şeklinde bir soru süjenin yaşam algısını değiştirecek bir telkindir[13],
7. Başvurulan göstergenin olmaması (Lack of referentialindex): Cümlede belli bir kişiye ya da nesneye gönderme yapılmaz. Örneğin; "İnsanlar, değişebilir." telkininde de süjeye direk bir atıfta bulunulmamıştır, ancak süje değişmesi gerektiği mesajını bilinçdışına iletir[13],
8. Kıyaslamayı ortadan kaldırma (Comparative deletion): (Tanımlanmamış karşılaştırma) Örneğin; "Ondan daha fazla keyif alacaksın." ya da "Bu, daha iyidir." cümlelerinde objenin/hedefin neyle mukayese edildiği özellikle belirtilmez[13],
9. Geçerli bir deneyimden faydalanma (Pacecurrentexperience): "Siz, bu kitabı okuyacaksınız." telkininde olduğu gibi genel bir yığından bahsetmek yerine belirlenmiş bir kitaptan bahsetmek tercih edilmektedir[13],
10. Çift bağ kurma (Doublebind): "Bugün her şeyi özümsemeyebilirsin, ancak ileriki günlerde bunlar sana mantıklı gelmeye başlayacak." [13],
11. Gizli Emirler (Embedded Commands): "Değişikliğin kolay olduğunu iddia etmiyorum." negatif cümlesi ile verilen telkin, transtaki kişiyi cümle içindeki olumsuzluğun aksini yapmaya yönlendirir. Bu telkinle birlikte süje, kendini değiştirmeye hazırdır[13],
12. Evrensel nicelik (Universal Quantifier): (Genelleme) "Bu odadaki herkes kendi davranışını değiştirebilir. Kurulan hayallerin hepsinin gerçekleşmesi mümkündür." diyen bir hipnoterapist, genelleme yaparak aslında süjeye davranışını değiştirebilmesi için doğrudan bir komut verir[13],

13. Tipik Hipnozitör (Modal Operator): (Kelimeler, bir olasılığa ya da gerekliliğe ithaf eder.) "Siz seçimlerinizi yapabilirsiniz. Bu sorunu çözmek zorundasınız." şeklinde bir telkinde olasılık ve gereklilik alenen vurgulanır[13],
14. Adlaştırma (Nominalization): Örneğin; "Yeni anlayışlar edinebilirsiniz. Depresyondan kurtulabilirsiniz." cümlelerinde anlayış ve depresyon gibi isimlere yer verilerek süjenin dikkatini isimlere vermesi hedeflenir[13],
15. Tanımlanmamış Fiil (Unspecified Verb): "Bu mücadelenin üstesinden geldiniz." [13].

Hipnozun tedavi alanındaki kullanımın ilerlemesiyle 13 Eylül 1953'te Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) hipnozu resmi bir tedavi yöntemi olarak kabul eder. Bununla birlikte hipnoz, özellikle psikoloji bilimindeki yerini alır. Ardından yasal bir çerçeveye oturtulmaya başlanır.

Amerika'da sonraki yıllarda FBI, görgü tanığı hafızalarını güçlendirmek ve suçluları rehabilite etmek için hipnoz yönteminden faydalanmaya başlar[15].

Hipnozun yoğun olarak kullanıldığı alanlar, fobiler ve olumsuz eğilimlerden uzaklaşma, uykusuzluk, anksiyete durumlar, endişe ve depresyonun yok edilmesi, psikoterapi (gevşeme ve gerilimin yok olması, özgüven artışı, motivasyonun arttırılması, matem duygusuyla başa çıkma, obsesif-kompulsif davranışların üstesinden gelme, psişik bilincin gelişmesi vb.), kriminoloji, acı kontrolü (sancısız doğum, sancısız diş çekimi, migren dahil baş ağrılarından giderilmesi), yabancı dili çabuk öğrenme gibi sıralanabilir. Bütün bunların yanında hipnoz alışkanlıkların azaltılmasında ya da değiştirilmesinde kullanılabilir. Örnek olarak sigara bağımlılığından kurtulma veya kilo kontrolü verilebilir [1].

Geçtiğimiz yıllarda İngiltere'de hipnoz yöntemiyle midesinde kelepçe olduğuna inandırılan genç bir kadın kısa sürede 36 kilo verir. 25 dakikalık hipnoz seansının ardından genç kadının "*Hipnoz boyunca uyanıktım ama uykulu gibiydim. Sonrasında pek de farklı hissetmedim, ama birkaç saat sonra acımadığımı fark ettim. Çikolata yerine canım salata çekti.*" sözleri aslında hipnoz altındayken kişinin nasıl hissettiğiyle ilgili sorulara bir cevap niteliği taşımaktadır [16].

Araştırmacıların savunduğu bir diğer olgu ise, hipnotik telkinler karmaşıktıkça telkini yerine getirmenin zorlaştığıdır. Bu görüşle ilgili 1989'da Spiegel ve diğerleri tarafından bir çalışma yürütülmüştür. Buna göre, telkine yatkın insanları kollarını kaldıramayacakları şekilde kendilerini ağırlaştırmış hissetmeleri konusunda ikna etmek acıya duyarsız hale getirip anestezi durumu yaratmaktan daha zordur [1].

Hipnozdan olumsuz sonuç elde edecek şekilde faydalanılmasının önünü almak için İngiltere, Almanya, Fransa gibi çoğu gelişmiş ülkelerde hipnoz, yasal bir denetim altına alınarak yalnızca doktor, diş hekimi, klinik psikologların hipnozu tıbbi tedavide kullanmasına izin verilmiştir. Sahne şovları ve bu adı geçen meslekleri icra edenler dışında kullanımı yasaklanmıştır[15]. Bugün Amerika'da diş hekimlerinin dörtte birinin diş tedavisinde hipnoz yöntemine başvurdukları bilgiler arasındadır.[17].

Ülkemizde ise hipnoz uygulaması için net yasal bir düzenleme mevcut değildir. Bununla birlikte kimler tarafından veya hangi alanlarda hipnoz uygulanabileceği ile ilgili soru işaretleri vardır.

Konuyla ilgili Sağlık Bakanlığı tarafından 16.10.2015 tarihli bir eğitim genelgesi Sağlık Alanı Sertifikalı Eğitim Standartları "Hipnoz Uygulaması" standardı çıkartılmıştır (<http://www.saglik.gov.tr/TR/dosya/1-100184/h/hipnoz-uygulamasi-sep-standartlari.pdf>).

Bu standartta sadece kimlerin nasıl ve nerede eğitim verebilecekleri belirtilmektedir. Ancak Hipnoz un kendisiyle ilgili Akupunktur da olduğu gibi bir yönetmelik mevcut değildir.

Hipnoz konusunda yasal düzenleme yapılması gerekliliğini sürekli savunan ve vurgulayan Türkiye Psikiyatri Derneği'nin ısrarlarıyla Sağlık Bakanlığı tarafından "Hipnoz ve Hipnoterapi Uygulanması Hakkında Yönetmelik Taslağı" 17.02.2004 tarihinde Bakanlığın web sayfasına konulmuş olsa da bu taslak henüz resmîyet kazanmamıştır[17].

Hipnozun adli kullanımı ise yeni olmakla birlikte kriminolojide bu yönteme başvurmakla ilgili tartışma başlatan ülkeler de vardır [18].

ADLİ HİPNOZ

Adli hipnoz, kolluk ifadesi sırasında tanıkların hatırlama kabiliyetlerini desteklemek için hipnoz tekniğinin kullanılmasıdır [18].

Sorguda uygulanan yöntemler, ağır vakaların çözümünde bazen yetersiz kalabilmektedir. Bu sorunu çözmek için mahkeme, hipnozu tamamen yasaklamak yerine soruşturmada eldeki tüm çareler tükendiğinde hala bir sonuç alınamadığında hipnoz yöntemine başvurmayı tercih etmektedir. Amerika'da hipnoz yöntemi ile alınan ifadeler, hipnozun hafızayı tazeleyici etkisi olduğu için yargıçlar tarafından delil olarak kabul edilmektedir[19]. Adli vakalarda da hipnozun kullanımı artmaktadır. Tanıklar veya mağdurlar tarafından bazen olayın detayları hatırlanamamakta ve hipnoz yöntemiyle kişinin bilinçdışında yer etmiş ayrıntıların farkına varması ve anlatması sağlanmaktadır[3]. Bugün abartılı hipnoz gösterileri geniş kitlelere ulaşmış ve bu durum bir şova (sahne hipnozu) dönüşse de, aslolan hipnozun klinik uygulamalarının hastalıkları iyileştirmede ve davaların çözümünde kullanılmasıdır[3].

Mahkemelerde hatırlama güçlüğü çeken ya da hafıza kaybı yaşayan kişilerden görgü tanığı olarak faydalanmada zorluklar yaşanmıştır. Eğer hatırlama güçlüğü çeken bir kişide organik bir beyin hasarı yoksa hipnozu uygulayan, hipnotik yöntemlerle bilincin katmanlarına ulaşarak hatırlamayı sağlayabilmektedir[3]. Bunu kanıtlayan bir başka görüş ise Fransız psikolog Piere Janet'in 1907 yılında yayınladığı teori olan, bilgilerin bilinç dışında değişmeden saklandığını ve hipnozla bu bilgilere ulaşılabilceğini ileri süren bilinçdışı modelidir [2].

Hipnoz yönteminin kriminolojide kullanılmasıyla ilk olarak Amerika'da karşılaşilmektedir.

15 Temmuz 1976 tarihinde Amerika'nın California eyaletinin Chowchilla kasabasında içerisinde 26 öğrenci bulunan bir okul servis aracı şoförüyle birlikte üç genç adam tarafından kaçırlır. Eylemi gerçekleştirenlerin yakalanmamak için çok ilginç bir de planları vardır. Kaçırdıkları servis aracını büyük bir kamyonetin vagonuna yerleştirdikten sonra, bu kamyoneti kasabanın 100 mil uzağında bir taş ocağına gömerler. Ancak 16 saat gömüldükleri yerde kalan ve en büyüğü 14 yaşında

olan öğrenciler servis şoförü E.R'nin de yardımıyla gömüldükleri yerden kaçmayı başarırlar. Ardından zanlılarla ilgili bilgiye ihtiyacı olan polis, servis şoförü olan E.R'nin hipnoz altında ifadesini alır. R., hipnoz altındayken zanlılara ait aracın plakasını hatırlayabilir [20]. Bu bilgi üzerine zanlılar, Kanada'ya kaçmak üzereyken yakalanarak cezaevine gönderilirler. Yapılan inceleme sonucunda polis, zanlıların Hugh Pentecost tarafından yazılan ve 1969 yılında yayınlanan, bir kopyası da Chowchilla halk kütüphanesinde bulunan "The Day The Children Vanished" isimli kitaptan esinlendiklerini tespit eder. Bu çocuk kaçırma olayı, Amerika tarihinin en büyük fidye olayı, California eyaletinin ise o güne kadar işlenmiş en ağır suçu olarak kriminal arşivinde yerini alır ve hipnoz altında alınan ifadenin bir Amerikan mahkemesi tarafından yasal olarak kabul edildiği ilk olay olur[21].

Hipnoz altında tanıkların ifadesini almada Amerika Emniyet Teşkilatının başarı gösterdiği bir diğer olay, “seri katil” sıfatının ilk kez kullanıldığı T.B'nin cinayetlerinin gün ışığına çıkartılması olmuştur. Yakışıklı, zeki ve etkileyici T.R.B genç kızlara sinsice yaklaştıktan sonra onları öldürmüş, ardından bunların 30'undan fazlasını öldürdüğünü itiraf etmiştir. Hiç kimse T.B'nin 1974 yılında Amerika'da arka arkaya işlemeye başladığı cinayetlerin sayısını bilmemektedir. Bilinen tek gerçek hepsinin 30'dan fazla olduğudur [22].

15 Ocak 1978 gecesini bir öğrenci yurdunda dört genç kızın öldürülmesi olayında tek bir görgü tanığı bulunmaktadır. N.N, cinayetlerin işlendiği gece yurda dönerken kapıda yabancı birisiyle karşılaşır. Olayın ardından hipnoz altında ifadesini verir ve ona gösterilen fotoğraflar arasından T.B'yi teşhis eder. Yaklaşık bir ay sonra da, 9 Şubat 1978'de, 12 yaşındaki küçük kız K.L, okulunun hemen yanı başından kaçırılır ve öldürülür. Olayın tek görgü tanığı C.A'dur. A., iki kez hipnoz altında ifade verir. Hemen ardından kendisine gösterilen fotoğraflara bakar ve T.B'yi teşhis eder [23].

Cezaevinden iki kez kaçtıktan ve 11 yıl yargılandıktan sonra T.B, yaklaşık 30 kişiyi öldürdüğünü itiraf eder ve idama mahkum edilir. T.B., 1989'da elektrikli sandalyede can verir. T.B, 24 Ocak 1989'da elektrikli sandalyeye oturduğu ana kadar, her gün en az 200 hayranından mektup almıştır. Ölmeden önce bu hayranlarından birisiyle evlenir ve bir kızı olur. T.B ölümüne kadar hapishanede geçirdiği süre içerisinde FBI ajanları tarafından sürekli ziyaret edilir ve bu ajanların T.B'in anlattıklarıyla birden

fazla şüpheli cinayeti çözdüğü öne sürülür. Hatta T.B, bu ajanlardan birisi için daha sonra "en iyi dostum" ifadesini de kullanmıştır.

Genç bir doktor olan S.S davasında da yine adli hipnoz yöntemine başvurulur ve masum bir insan aklanır. Bu olay, 1993 yılında vizyona giren The Fugitive (Kaçak) filminin de konusunu oluşturur.

Olay, 1954 yılının Temmuz ayında yaşanır. M.S, kocası S.S alt katta televizyon karşısında uyurken, onun yanından ayrılıp yatağa gider. İlerleyen saatlerde S.S, karısının çığlıklarıyla uyanır ve üst kata çıktığında bir saldırganın karısını öldürdüğünü görür. Daha sonra saldırganı durdurmak için ona müdahale etmek istediğinde kafasına sert bir darbe alarak bilincini kaybeder. Medyanın bu olayı "işbirlikli cinayet" olarak haber yapması ve S.S'nin karanlık bir yüzünün olduğu iddiaları onun karısını öldürmekten mahkum edilmesine sebep olur. Aradan 10 yıl geçtikten sonra, 1964'te, S.S davası yeniden açılır. O zamanki savunmasını ünlü ve dişli avukatı F.L.B üstlenir. F.L.B., bu davada polis soruşturmasının eksik yapıldığı, evde hiç kimse sigara içmemesine rağmen tuvalette bulunan sigara izmariti delilinin görmezden gelindiği daha da önemlisi Dr. S.S'nin karısını neden öldürmek isteyeceği sorusunun üzerinde hiç durulmadığı konusunda jüri üyelerini ikna etmeyi başarır. Ardından mahkeme Dr. S.S'nin hipnoz altında sorgulanmasına karar verir. S.S, hipnoz altında bir saldırganı tarif eder ve birisinin ayağıyla boynuna bastırıldığını hissettiğini, aynı şahsın kendisini öldürmekten bahsettiğini hatırlar. Ayrıca şüphelinin topallayarak yürüdüğünü söyler. Bunun üzerine Dr. S.S, jürinin oyuyla beraat eder. Ardından 1970 yılında kanserden hayatını kaybeder [22].

Hipnozun kriminolojide kullanılmasının başarılı sonuçlar verdiği ortadadır. Ancak yalnızca cinayet suçlarında kullanıldığı algılanmamalıdır. Tecavüz, soygun, çocuk istismarı, hırsızlık, yıkıcılık (Vandalizm), taciz, saldırı, kurumsal casusluk, kazayı yeniden hatırlama gibi olaylarda da polis soruşturmasında bütün yasal yöntemler denendikten sonra hala bir sonuca varılamıyorsa hipnoz yöntemine başvurulabilmektedir [24]. Bu nedenle 1985 yılında ABD'de bir yasa çıkartılarak adli hipnoz belirli koşulların yerine getirilmesi kaydıyla yasa çerçevesinde kabul edilmiştir[2]. Nitekim adli hipnoz, o yıldan bu yana Amerika'da koluğa yardımcı bir yöntem olarak yasal çerçevede uygulanmakta ve kabul edilmektedir. Hipnoz altında

dinlenen tanıkların verdikleri ifadelerin mahkemede delil niteliği taşıyabilmesi için öncelikle hipnoz uygulanacak kişinin buna rızası olması gerekir [25]. Aksi takdirde hipnozla alınan ifade delil niteliği taşımaz. Nitekim hipnotizörler de bir kişinin zorla ya da baskı altında hipnoz olmasının mümkün olmadığını iddia ederler. Diğer bir koşul, hipnozun soruşturmadan bağımsız ve konusunda uzman bir psikiyatrist veya psikolog tarafından uygulanmasıdır. Buna rağmen hipnozun başarıları üzerine, Amerika'da polis teşkilatları psikiyatri uzmanlarından her an yararlanamayacaklarını düşünüp, kendi uzmanlarını yetiştirmeye başlamışlardır. 1976 senesinde Los Angeles Emniyet Teşkilatı bünyesinde Polis Hipnoz Enstitüsü kurulmuştur [26]. Teksas'ta 800 ve ABD genelinde 5 binden fazla polis memuru bu amaçla yetiştirilmiştir. 4 gün süren kuramsal ve uygulamalı eğitim sonunda polis memurları, sertifikalarını almışlardır [23]. Bugün ise Amerika'da hipnoz eğitimi almış polis sayısının belirtilen sayının üzerine çıkmış olabileceği varsayılmaktadır. Ancak bu durum, Pensilvanya Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı Profesörü Theodore Martin Orne tarafından "Ancak hipnoz, alanında uzman bir psikiyatrist veya psikolog tarafından uygulanmalıdır." sözleriyle eleştirilmektedir [27]. Bunlar dışında hipnoz uygulanacak kişinin hipnoz öncesinde ve hipnoz sırasında verdiği ifadeler kayıt altına alınmalıdır. Bu, alınan beyanların hipnozdan sonra mukayese edilerek, tutarlı olup olmadığına karar verilmesi açısından değerli olacaktır.

2001 yılına kadar Alman Federal Yargıtay'ında yargıç olarak görev yapmış olan, şuanda ise Almanya Marburg Üniversitesi'nde fahri profesör olarak bulunan hukukçu Lutz Meyer Großner'e göre hipnoz, bir başkası üzerinde etki kurmaktır. Prof. Großner, bu etkiyle iradenin yok edileceğini, hipnoz altındaki kişinin, hipnozcu tarafından istenilen yöne çekilebileceğini ve kişinin bilincine müdahalenin söz konusu olacağını düşünür [18]. Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Kıta Avrupası Hukuk Sistemini benimsemiş ülkelerde adli hipnozun uygulanması halen tartışmalıdır. Bugüne kadar Almanya'da, özellikle Bavyera Eyaletinde, adli hipnozun uygulandığı vakalar olsa da bu konuda kanunlara yansımış bir değişiklik yoktur.

Geçtiğimiz yıllarda Almanya'da adli hipnozun uygulanması konusu basında geniş yer tutmuştur. 1 Şubat 2007 tarihinde *Tageszeitung (TZ)* isimli gazetenin ön sayfasında yayınlanan bir yazıda:

"Andrea M. Beetz ve Alexander vonDelhaes

Adli Hipnoz. Polis soruşturmasında hatırlamaya yardımcı bir yöntem olarak hipnozun kullanılması;

İddia: Adli hipnoz, polis soruşturmasında hipnoz tekniğine başvurulmasıdır. Amaç, yaşanmış olayla ilgili tanıkların ayrıntıları hatırlamalarına yardımcı olmaktır. Her ne kadar adli hipnoz uygulaması hukuksal açıdan Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 136a maddesini ihlal ettiği anlamına gelse de adli hipnoza başvurma, Almanya'da artış gösteriyor. **Açıklama:** Kişinin belirli şeyleri hatırlamasının sağlanmasında hipnoz yöntemine başvurulması ispatlanabilir şekilde daha fazla ayrıntıya ulaşılmasını veya hatırlamaya engel olan durumların ortadan kaldırılmasını sağlayabilir. Diğer ifade alma yöntemleriyle karşılaştırıldığında hipnoz altındaki kişinin hatırladıklarının da yanlış olabileceği ihtimalinin daha yüksek olması eleştirilen bir husustur. **Hipnoz uzmanlarının görüşü:** Hipnozun polis soruşturmasında kullanılmasının aşamaları, örnek olaylar incelenerek veya riskler göz önünde tutularak uzmanlar tarafından belirlenir. Hipnozun usulüne uygun olarak uygulanması için olay, tanık, hipnozu yapacak terapist bakımından hangi koşulların gerekli olduğunun yanı sıra hipnozun uygulanmasına dair her şey açıklanır. Ardından adli hipnozla ilgili daha önceden belirlenmiş olan prosedürler ve kullanılan teknikler tanımlanır. **Sonuç:** adli hipnozun muayenehanede uygulanması bilimsel olarak zordur. Fakat bugüne kadar kayıtlara geçen deneyimler gösteriyor ki adli hipnoz, kanuna aykırı olduğu gerekçesiyle tartışmaya mahal vermiş olsa da hatırlamaya yardımcı bir yöntem olarak olumlu sonuçlar verecek şekilde polis soruşturmasında kullanılabilir. " şeklinde adli hipnozla ilgili açıklamaya yer verilmiştir[18].

Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 136a maddesi gereğince şüpheli veya sanığın özgür iradesi, işkence, yorma, bedensel müdahale, ilaç verme, acı verme, hile veya hipnoz ile sınırlandırılmaz [28]. Bu yasa hükmünde belirtilen durumlar, aynı kanunun 69. maddesinde yazılı olduğu üzere tanıklar için de geçerlidir [29].

Aynı düzenleme ülkemizde Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 148. Maddesine tekabül etmektedir "Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu

engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilaç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz." [30].

Adli hipnoz uygulamasının kanuna aykırı olduğu tartışılırken ve bu konuda fikirler ortaya atılırken diğer taraftan polis soruşturmasında hipnoz yöntemine başvurulduğunda bizzat karşılaşılabilecek riskler mevcuttur. Hipnoz esnasında hipnoz uygulanan kişi, uygulayıcının beklentilerini karşılama çabası içine girebilir ve olaylardaki boşlukları kendisi doldurabilir. Böyle bir durumla karşılaşıldığında hipnoz tekniğinin güvenilirliği tehlikeye düşebilir [3].

Hipnoz tekniğiyle birlikte tanığın hatırlama kabiliyetinin artacağı, bahsedilen vakalardan da anlaşılmıştır, ancak hipnoz altındayken yanıltıcı bilginin verilmesi de hipnozun muhtemel bir diğer yüzüdür. Günlük hayatımızda bazen zihnimiz bize oyunlar oynayabilir. Normal bir anda sanki o anı daha önce yaşamış gibi bir intibaya kapılabiliriz. Bazen de beynimizin hiç yaşanmamış bir olayı yaşamış gibi algılaması yani kendi kendine boşlukları doldurması ve bizi buna inandırması da psikolojinin konusudur. Bu duruma konfabülasyon adı verilir [25]. Hipnoz altındaki tanık veya mağdur, hiç görmediği, şahit olmadığı veya yaşamadığı bir olayı da sanki şahit olmuş gibi aktarabilir. Konfabülasyona örnek bir olay Almanya'da yaşanmıştır. Polislerin bulduğu, başından ağır şekilde yaralanan bir taksi şoförü, kafasından aldığı darbe nedeniyle geriye dönük hafıza kaybı yaşar. Olayın üzerinden birkaç ay geçtikten sonra zanlı ya da zanlılarla ilgili bilgi verebilmesi için taksi şoförüne belirli aralıklarla iki kez hipnoz uygulanır. İlk uygulamada polise yararlı bir bilgi veremeyen şoför, ancak ikinci hipnoz uygulamasında zanlıların iki kişi olduğunu ve kendisine ismiyle hitap ettiklerini anlatır. Bu alınan ifade üzerine polisin uzun süren çabalarına rağmen bir sonuç elde edilemez ve bugüne kadar suçlu ya da suçlular yakalanamaz [18]. Burada mağdura uygulanan hipnoz sayısı da önemli bir konudur. Yaşanan olayda taksi şoförü ilk hipnozda herhangi bir bilgi veremezken ikinci uygulamada bir şeyler anlatması, kişinin kendini psikolojik bir baskı altında hissettiği için yanlış bilgiler vermiş olabileceğini akla getirir. Bu nedenle psikologlar, hipnozun birden fazla kez uygulanmasının sakıncalı bir durum oluşturacağını savunmaktadırlar.

Adli hipnoz altında bir diğer risk, somutlaştırma durumudur. Burada hipnoz altındaki kişi, farklı ya da yeni bir bilgi vermemekte, ancak hipnozdan çıktıktan sonra hatırladıklarının doğruluğuna olan inancı artmakta ve tanık sandalyesinde söylediklerinden, hipnoz yapılmadan öncekine oranla daha emin olmaktadır[2]. Bu şekilde tanık ya da mağdurun ilk verdiği ifadenin de doğruluğu riske girebilir. Bavyera'da bir evde işlenen cinayetin ardından, bu evin karşısındaki başka bir evde ikamet eden 40 yaşında bir adam, cinayet sırasında evinde otururken, karşı sokağında, cinayet işlenen evin önünde dikkat çeken kırmızı bir araç gördüğü iddiasıyla polise başvurur. Polis, görgü tanığına daha fazla bilgi edinebilmek adına hipnoz uygular. Şahıs, olay gününe dair beklenmedik birçok ayrıntı anlatmasına rağmen bir kez bile kırmızı spor bir araçtan söz etmez. Buna rağmen hipnoz sonrasında tanık, kırmızı bir araç gördüğünden emin olduğunu söyleyerek ifadesini değiştirir [18].

Amerika New Jersey Yüksek Mahkemesi tarafından yayınlanmış olan ve Texas İstinaf Mahkemesi tarafından da onanan Usul Koruma Tedbirleri, hipnoz yönteminde oluşabilecek dört tehlikeden ve bu tehlikelerin ortadan kaldırılmasından bahseder. Bunların ikisi yukarı da açıklanmış olan konfabülasyon ve somutlaştırma durumlarıdır. Bunlara hipnoz altındaki kişinin telkinden hızlı etkilenebilirliği ve ciddi yargılamamanın ortadan kalkması da eklenir. Transtaki mağdur veya tanık, bu sırada hipnozcuunun ya da başkasının telkinlerine aşırı duyarlılık gösterebilir. Bu durumda süjenin verilen telkinden çok hızlı etkilenebilmesi sorunu doğar. Diğer taraftan hipnoz altındaki mağdur veya tanık, hipnozcuunun sözlü ya da sözlü olmayan telkinlerinden etkilenebilir. Nitekim bu telkinler, hipnoz yöntemiyle hafızanın canlandırılmasının başarılı olması gerektiği algısı oluşturma kaygısı taşıyabilir. Böyle bir durumda hipnozcu yanlış bir usul benimsemiş olmakla birlikte süjenin de vereceği beyanı olumsuz yönde etkileyecek ve bu, yargılamada verilecek kararı yanlış yöne çekebilecektir [31].

New Jersey Eyalet Mahkemesi tarafından P.H'nun davalısı olduğu uyuşmazlıkta kararın alınmasının ardından yayınlanan Koruma Tedbirleri'ne göre tıpkı Dr. Michael T. Orne'nin de vurguladığı gibi hipnoz, alanında uzman bir psikolog veya psikiyatr tarafından uygulanmalıdır. Bu uzman, davanın taraflarından bağımsız olmalıdır.

Hipnozu uygulayacak uzmana davanın içeriği hipnoz öncesinde yalnızca yazılı olarak aktarılmalıdır. Hipnoz uzmanı ve hipnoz uygulanan tanık veya mağdur arasında geçen tüm konuşmalar kayıt altında tutulmalı ve hipnoz uygulaması esnasında yalnızca hipnozu uygulayan uzman bulunmalıdır [32].

1982 yılına gelindiğinde görülen S.M.S davası, hipnoz yöntemine karşı alınan en etkili kararlardan birisi olmuştur. Zira California Eyalet Mahkemesi, New Jersey Eyalet Mahkemesi tarafından yayınlanan bu Usul Koruma Tedbirlerini reddetmiştir. S.M.S davasında mahkeme, hipnozun tanığı etkisiz hale getirdiğine ve tanığın mahkeme huzurunda hipnoz altında ifade veremeyecek duruma geldiğine kanaat getirir[26]. 1986 senesine gelindiğinde ise Arkansas Eyalet Mahkemesi şüpheli veya sanık ifadeleri alınırken hipnoz yöntemine başvurmanın kabul edilemez olduğuna hükmeder. Temyize göre mahkeme, şüpheli veya sanığın hipnoz altında ifadesinin alınmasının kendi adına savunmasını yapma hakkının ihlali anlamına geldiğine karar verir. Böyle bir durumun kabul edilebilir olması için ancak alınan ifadenin tali delillerle desteklenmesi gerektiğini ve yöntemin profesyonelce ve etik çerçevede uygulanması gerekliliğini şart koşar[33].

Hipnoz altında kişinin geçmişe dair hatırladıklarının kesin olarak doğru olması beklenemez. Hipnoz sırasında uygulanabilecek yanlış bir teknik de kişide zararlı psikolojik etkiler yaratabilir. Bu nedenle sadece çok iyi tanımlanmış durumlarda, verilen bilginin güvenilirliğinin en aza indirgenmiş olduğunda ve ifadenin jüri üzerinde usulsüz bir etki oluşturmadığında hipnoz altında alınan ifade, delil olarak kabul edilebilmelidir. Nitekim adli hipnoz ile alınan tanık veya mağdur ifadesinin delil olarak kabul edilebilmesi, elde edilen bilginin geçerliliğine ve güvenilirliğine bağlı olacaktır [25].

Riskli durumlara rağmen adli hipnozun başarılı olduğu vakalar görmezden gelinemez. 14 Temmuz 2003 tarihinde yabancı basında da geniş yer kaplayan ve kamuda ses getirmiş, hipnoz yönteminin yine başrolde olduğu bir olay yaşanmıştır. Habere göre 21 yaşındaki bir kadın ve 2 yaşındaki kızı Karlsruhe'de A5 otoyolundaki bir trafik kazasında hayatını kaybetmiştir ve kazaya bir başka aracın sebep olduğu tespit edilmiştir. Karlsruhe Savcılığı daha fazla ayrıntı hatırlayabilsinler diye iki tanığa hipnoz uygular. Hipnoz altında tanıklardan sadece biri plakayı

hatırlayabilmiştir. Sorgulanan tanık, plakada bulunan ortadaki harflerin A ya da V olduğunu, harflerden sonra gelen sayıların üç basamaklı olduğunu ve ortadaki sayının 7 rakamı olduğunu beyan etmiştir. Bu ifadeyle eşleşen yalnızca bir tek şüpheli araç vardır. Aracın şoförü ise D.B şirketinin 35 yaşındaki T.R takma isimli test sürücüsüdür. Tutuklanarak cezaevine gönderilir. Aracının plakası ise: BB-AA 374' tür[18].

Hipnozun adli alanda tartışılan önemli bir yönü ise hipnoz altındaki kişiye suç işletilebilme ihtimalidir. Genel görüş, kişilerin inançlarına, değer yargılarına ters düşecek bir telkini en derin translarda bile kabul ettirmenin mümkün olmadığıdır. Ahlaki değerleri yüksek bir kişiye hipnoz altındayken en yakın arkadaşını öldürmesini söylediğinizde bu sonuçsuz kalacaktır. Hatta telkinde ısrar etmeniz durumunda kişinin hipnozdan çıkacağı ve tekrar hipnoz olmayı reddedeceği uzmanlarca savunulan bir düşüncedir. Öte yandan hipnozla insanların programlanabildiği ve daha sonra bir telefon, bir e-posta ya da bir sözcükle suç işleyebilir hale getirildiği yine tartışılan bir diğer meseledir. Her ne kadar bir kişiye hipnozla, istemediklerini yaptırmanın olanaksızlığı ileri sürülse de, Leipzig Üniversitesi Psikoloji Enstitüsü'nde görevli Profesör Hans Pfeiffer'in kriminal arşivinden yararlanarak yazdığı ve 2000 yılında yayınladığı "Ruhun Ölümcül Gücü" adlı kitabında, hipnoz altında telkinle, ahlaki değerleri olmayan kişilerin suça itildiği birkaç örnek vardır [23].

Pfeiffer'in Kitabı, sevgilisiyle işbirliği yaparak kocasını hipnoz altında telkinle öldürmeye çalışan bir kadının öyküsüyle başlar. 40 yaşındaki B.B, hırslı bir kadındır. Amacına ulaşmak için hem fiziksel hem zihinsel tüm varlığını ortaya koyabilir. Kocasını aldattığı sevgilisi, M.L, ile kocası öldükten sonra evlenir. Birlikte işlettikleri bir işyerleri vardır. Ancak evliliklerinin üzerinden biraz zaman geçtikten sonra B.B, kocasında aradığı şeyleri bulamamaya başlar, yeni heyecanlar peşindedir. Kocasına karşı duyguları olumsuzdur ancak M.L de benzer duygular içindedir. Ancak çocukları vardır ve bu nedenle ayrılmayı düşünemezler. Karı kocanın birlikte işlettikleri dükkana sürekli gelen müşterileri M.H düzenli bir işi olmayan ancak astrolojiye meraklı, doğaüstü konularla ilgili biridir. Hipnozla ilgili kitaplar okuduğunu ve bir insana hipnoz uygulayabilecek yetenekte olduğunu iddia eder. B.B

ve M.L 'nin çocuklarından biri felçlidir. M.H, onu tedavi edebileceğini söyler ve B.B 'nin evinde her gün bir araya gelmeye başlarlar. M.H, iki aşamada etki kurmaya çalışır. İlki fizikseldir, ellerini çocuğun felçli bacakları üzerinde dolandırarak pozitif bir enerji aktarır. İkincisi ise telkindir. Sürekli tekrar ettiği telkin edici kelimelerle çocuğun kendi iyileşme gücünü uyandırmaya çalışır. Kitapta çocuğun hastalığıyla ilgili bir gelişme olup olmadığı bilgisi yoktur. Bu seanslar sırasında M.H ve B.B arasında bir ilişki başladığı şeklinde hikaye devam eder. M.H, B.B'ye aşık olur. B.B'nin kocasına olan nefretini görmesi, onu daha da cesaretlendirir ve M.L'yi öldürmeye karar verir. B.B'nin buna bir itirazı yoktur. M.H ve B.B bir plan yaparlar. M.L 'a hipnoz altında ölmesi için telkinler vererek, onun kendi kendini öldürmesini sağlayarak, aslında cinayet işleyip, olaya intihar süsü vereceklerdir. M.L de M.H'yi tanımakta ve ona güvenmektedir. M.L romatizmasının hipnozla tedavi edilebileceği konusunda ikna edilir. İlk akşam, yapılan denemede M.H, M.L'i hipnoz ettikten sonra ona pantolonunu çıkarmasını söyler. M.L, telkini aynen yerine getirir. M.H, ardından M.L'i hipnozdan uyandırır ve pantolonunu neden çıkardığını sorar. M.L ise buna anlam veremez, bilmiyorum diyerek karşılık verir. M.H, amacına ulaşmıştır, planı iyi işlemektedir. Ertesi akşam, M.H, M.L eve gelmeden önce B.B ve M.L'in yatak odasının tavanına demir bir kanca monte eder. Bu kancaya da bir ip geçirip altına da sandalye yerleştirir. M.L, eve geldiğinde ikinci seans için hazırdır. M.H, yine M.L'i hipnotize ederek onu derin bir transa sokar. Ardından da onu takip etmesini söyler. Birlikte yatak odasına giderler. M.H, M.L'e sandalyeye çıkmasını söyler ve devam eder: "Yüksek bir kulenin üzerindesin. Ve kulenin çatısından kendini aşağı doğru bırakacaksın. İki elinle çatının oluğuna tutunacaksın. Oluk, kırılacak ve sen onunla birlikte aşağı düşeceksin. Kendini bırakman gerekiyor, hemen, 3'e kadar sayacağım ve kendini bırakacaksın." M.L, 3 rakamını duyduğunda kendini sandalyenin üzerinden bırakır, ip gerilir ve kopar. M.H'un M.L'i öldürmek için bağladığı ip, M.L'in vücudunu taşıyamayacak kadar incedir. M.L, sert bir şekilde yere düştüğü için bir anda uyanır ve neler olup bittiğini sorar. M.H, evden hızla kaçır. Ancak M.L, gördüklerinden sonra her şeyi anlamıştır. Ertesi gün karakola giderek şikayetçi olur. B.B 4 yıl, M.H ise 5 yıl hapis cezası ile cezalandırılırlar [34].

Profesör Hans Pfeifer, kitabında hipnoz ve telkin arasında sıkı bir bağ olduğunu söyler. Hipnozun kriminoloji alanında kullanılmasının kolluk ve mağdur açısından avantajlı bir durum olduğunu savunur [34].

Hipnotik telkinlerin etki süresi yani insanların telkini ne kadar zaman sonra yerine getirebilecekleri; hipnozu uygulayanın telkini ne kadar rasyonalize edebildiğine, kişinin girdiği hipnotik transın derinliğine, kişinin şahsiyetine, telkinin birçok seansta tekrar tekrar hatırlatılmasına bağlı olarak değişebilmektedir. Literatürde az da olsa hipnotik telkinlerin yıllar sonra bile etkili olabildiğini gösteren çalışmalar ve yazılar bulunmaktadır. Buna bir örnek ise Danimarka'da yaşanan bir olaydır.

1945'te B.N ile P.H, cezaevinde tanışır ve dört yıl boyunca birbirlerine hipnoz uygulayarak vakit geçirirler. Cezaevinden çıktıktan sonra P.H, bir banka soygunu sırasında iki güvenlik memurunu öldürünce, B.N'nin hipnoz sırasındaki telkinleri yüzünden suç işlediğini iddia eder. Yapılan psikiyatrik muayenesi sonunda da cezai ehliyetinin olmadığına karar verilerek bir hastaneye yatırılır. Buna karşılık, B.N, hipnoz aracılığıyla cinayete azmettirme suçundan ömür boyu hapse mahkûm edilir [35].

SONUÇ

Bilinçdışına depolanan ve farkına varılamayan bilgilerin bilinç düzeyine çekilebilmesi için hipnoz çok önemli bir görev üstlenir. Bu katmandaki unsurlar, hipnoz gibi yöntemlerle bilinç düzeyine çekilebilir. Hipnozun, kullanım alanları genişlerken buna artık kriminoloji de eklenmiştir. Amerika başta olmak üzere uygulanan diğer ülkelerde de tekrarlayan başarılar elde edilmiştir. Başarısız olduğu vakalar da kayıtlara geçmiş olsa da adli hipnoz, işlenen çoğu ciddi suçta kolluk kuvvetlerine yardımcı olmuştur.

İlerleyen zamanlarda bir çok ülkede hipnozun adli amaçlı kullanımının önünün açılacağı anlaşılmaktadır.

Delil yetersizliği nedeniyle askıda kalan ya da mağdurun suçlu bulunduğu davalarda hipnoz yöntemi ile alınan ifadeler belirleyici olabilmektedir.

Ceza Muhakemesi Kanunu yorumlandığında Türkiye'de sanığa rızasıyla da olsa hipnoz uygulamasının yasak olduğu görülmektedir. Ancak rızası dahilinde ve alanında uzman hekim ya da psikologlarca tanıklara uygulanmasının önü yeni yasal düzenlemelerle açılmalı ve belirli yasal koşullar çerçevesinde kullanılması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- [1] Morris C.G., Understanding Psychology 3th edition, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 2013:168-169
- [2] Ersoy M.A, Hancı İ.H; Hipnoz ve Adli Hipnoz: Hekim ve Yaşam, Mayıs-Haziran, 1999, sayı: 6
- [3] Bryan W., Legal Aspects of Hypnosis, Charles C.Thomas, 301-327 East Lawrence Avenue, Springfield, Illinois, USA, 1962: 6-10
- [4] Güner, M.R., İlkeleri ve Uygulamalarıyla Kendi Kendine Telkin, Ege Meta Yayınları, İzmir, 2004: 20-21-22)
- [5] Rebernick, E., Polizeiliche Vernehmung, vom Mythos zur Aufklärung, Kriminalpsychologische Einsatz- und Ermittlungsunterstützung LKA Hamburg, 2002
- [6] Zimmermann, H.P., Diespannende Geschichte der Hypnose, Institut für Klinische Hypnose, CH-6301 Zug, 2008: 1-19
- [7] Revenstorf, D., Klinische Hypnose, Springer Verlag Berlin Heidelberg, ISBN-13:978-3-540-52074-0, 1990: 7-11
- [8] Mayer, A., Sites of the Unconscious: Hypnosis and the Emergence of the Psychanalytic Setting, 2013: 49
- [9] Niehaus, J., Investigative Forensic Hypnosis, 1998: 19-21
- [10] Özakkaş, T., Gerçeğin Dirilişine Kapı: Hipnoz (Bitmemiş Taslak Metin), 3. Cilt, 1. Baskı, Özak Yayınevi, Kayseri, 1995: 10-13-14-15
<http://yayin.psikoterapi.com/gercegin-dirilisine-kapi-hipnoz-3-cilt> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2015)
- [11] Barrett, D., Hypnosis and Hypnotherapy, 2010: 10-11.
<https://books.google.com.tr/books?id=tWU3HGh1kX8C&pg=PA40&dq=barrett+d+hypnosis+and+hypnotherapy&hl=tr&sa=X&ved=0CDcQ6AEwBGoVChMI sI7L66n3yAIVRCZyCh3O9gJK#v=onepage&q=barrett%20d%20hypnosis%20and%20hypnotherapy&f=false>(Erişim Tarihi: 22 Nisan 2015)
- [12] Göttinger, W., Göttinger, U., Bewusstins Unbewusste: Das Unbewusstenutzen mit Hypnose, Hypnotherapieund Selbsthypnose, 2004: 42
<https://books.google.com.tr/books?id=iMSEFxFV4sC&printsec=frontcover&q=Bewusst+ins+Unbewusste&hl=tr&sa=X&ved=0CBkQ6AEwAGoVChMI4d-zyKr3yAIVKiZyCh2mRwR5#v=onepage&q=Bewusst%20ins%20Unbewusste&f=false>(Erişim Tarihi: 22 Nisan 2015)

- [13] APA, Narrative Hypnosis with Special Reference to pain, New York, NY, 3-7 May 2014, 167th Annual Meeting
- [14] Cialdini, R.B., Influence, Mediacat Yayınları, ISBN: 975-8378-33-3, 2003: 208-23
- [15] Aykanat C., Ertepe ZE., Mert T., Oltulu M., Şimşek G., Ulus B., Zihnimizin Derinliklerine Yolculuk, 2013. <http://tip.baskent.edu.tr/egitim/mezuniyetoncesi/calismagrp/ogrsmpzsnm16/16.P13.pdf> (Erişim Mayıs 2015)
- [16] Habertürk, HT Sağlık, *Hipnoz Sayesinde 36 Kilo Verdi!*, 26 Şubat 2013 Salı, 10:32:11, <http://www.haberturk.com/saglik/haber/823280>
- [17] Türkiye Psikiyatri Derneği, Hipnoz, <http://www.psikiyatri.org.tr/pagepublic.aspx?menu=2> (Erişim: 23 Nisan 2015)
- [18] Beetz, A. M & von Delhaes, A., Forensische Hypnose, Der Einsatz von Hypnose als Erinnerung unterstützendes Verfahren im Rahmen polizeilicher Ermittlungen, 2011: 165-166-167-168-174-175-176-182-183)
- [19] Schefflin WA., Australian Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, Vol.22, No.1, 1994: 25-27
- [20] Kroger, S.W., Clinical and Experimental Hypnosis in Medicine, Dentistry and Psychology, 2008: 116
- [21] 1976 Chowchilla Kidnapping, (7 Mayıs 2015, 03:01) http://en.wikipedia.org/wiki/1976_Chowchilla_kidnapping (Erişim: 23 Nisan 2015)
- [22] Cheryl Ritzel, 2004, <http://lifeloom.com/III1Ritzel.htm> (Erişim: 23 Nisan 2015)
- [23] Atasoy, S., Hipnozlu Adalet, www.hurriyet.com.tr, 24 Eylül 2006 <http://www.hurriyet.com.tr/hipnozlu-adalet-5138261> (Erişim: 23 Nisan 2015)
- [24] Healing Hypnosis, <https://healing-hypnosis.org/forensic-hypnosis/> (Erişim: 23 Nisan 2015)
- [25] Amabile, E.P. & Jobe, T.H., Hypnosis in the Criminal Case: Facts and Fallacies, 1987: 1-6
- [26] Nix, C., TELEMASP BULLETINS, Texas Law Enforcement Management and Administrative Statistics Program, Sam Houston State University, Vol. 16, No: 6, ISSN 1075-3702, 2009

- [27] Orne, M.T., The Use and Misuse of Hypnosis in Court, *Hypnosis* 27, 1979:311
- [28] Eisenberg, U., Beweisrecht der StPO, Zweiter Teil, München: C.H.Beck, 2011
- [29] Gercke, B., Julius, KP., Ahlbrecht H., Brauer, J., Kurth HJ., Strafprozessordnung, ISBN: 978-3-8114-7180-1, München-Freiburg: C.F.Müller, 2012: 274-883
- [30] Türk Ceza Muhakemesi Kanunu, 5271 Sayılı, 04.12.2004 kabul tarihli, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 17.12.2004, Sayı: 25673, Madde: 148
- [31] Webert, D. R., Are courts in a trance? Approaches to admissibility of hypnotically enhanced witness testimony in light of empirical evidence. *American Criminal Law Review*, 40(3), 2003:1301-1327
- [32] Slovenko, R., Psychiatry in Law/Law in Psychiatry, New York, NY 10001, 2002: 925-926
- [33] Rozzana, K.L., The Use of Hypnosis in Criminal Trials: The Black Letter of The Black Art, Loyola Marymount University and Loyola Law School, 21 Loy. L.A. L. Rev. 635, 1988: 702
- [34] Pfeifer, H., Das Spektrum der Toten, Die tödliche Macht der Seele, 3. Auflage Miltzke Verlag, Leipzig, 2001: 7-19
- [35] Ross, C.A., The C.I.A. Doctors: Human Rights Violations by American Psychiatrists, 2000